

Monika Mularska-Kucharek

Kapitał społeczny mieszkańców Łodzi w ujęciu przestrzennym

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica nr 12,
145-161

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Monika Mularska-Kucharek

KAPITAŁ SPOŁECZNY MIESZKAŃCÓW ŁODZI W UJĘCIU PRZESTRZENNYM

Celem prezentowanego artykułu jest zbadanie poziomu kapitału społecznego mieszkańców Łodzi, a także przestrzenne ujęcie badanego zjawiska. Podstawę empiryczną analiz stanowią reprezentatywne badania ilościowe przeprowadzone w 2010 r. na próbie blisko 500 mieszkańców Łodzi.

Z przeprowadzonych badań wynika, że łodzianie posiadają niewielkie zasoby kapitału społecznego. Badane zjawisko jest natomiast silnie zróżnicowane przestrzennie. W przestrzeni miasta można wyróżnić obszary o wysokim i niskim poziomie kapitału społecznego oraz jego komponentów.

Słowa kluczowe: *kapitał społeczny, normy społeczne, zaufanie społeczne, sieci społeczne, przestrzeń, Łódź*

1. Wstęp

„Kapitał społeczny” to pojęcie, które wkroczyło do dyskursu publicznego, politycznego, naukowego w ostatnich dekadach. Termin ten utworzony dla określenia pewnych cech małych grup został rozszerzony także na sferę mezo- i makrospołeczną. Współcześnie pojęcie to wykorzystuje się do opisu i poszukiwania środków zaradczych wobec zjawisk i problemów, które ujawniają się w sferze ekonomicznej, społecznej i politycznej. Koncepcja kapitału społecznego cieszy się zatem dużą popularnością, stąd mnogość definicji tego terminu.

W szerokim ujęciu kapitał społeczny oznacza wszystko, co nie jest fizycznym, finansowym czy ludzkim kapitałem, a jest w procesie rozwoju społecznego przestrzeni między państwem a społeczeństwem obywatelskim (Krzyszkowski 2004). W literaturze podkreśla się, że kapitał społeczny w odróżnieniu od kapitału ludzkiego, nie stanowi atrybutu poszczególnych obywateli, ale jest zjawiskiem kulturowym i ma charakter dobra publicznego budowanego w długim horyzoncie czasowym (Czapiński 2005).

Kapitał społeczny może być także pojmowany jako zasób, którym dysponuje jednostka i który pozwala osiągać jej określone korzyści zarówno w życiu

osobistym, jak i zawodowym. Kapitał społeczny ma zatem dwa oblicza: jednostkowe i zbiorowe. Możemy mówić o indywidualnym kapitale społecznym, wynikającym z pochodzenia społecznego lub etnicznego, ewentualnie o nagromadzonym kapitale w postaci sieci powiązań. Strukturalne ujęcie kapitału społecznego, ważne z punktu widzenia tematu opracowania, dotyczy struktury społecznej postrzeganej jako wartość, która jego posiadaczom daje przewagę na polu rywalizacji społecznej (Bartkowski 2007). „Zasoby tak rozumianego kapitału społecznego stają się tym samym jedną z determinant różnicujących szanse życiowe określonych grup (warstw), a jego społeczne odtwarzanie (dziedziczenie) może prowadzić do pogłębiania się zróżnicowania społecznego, znajdującego wyraz w zróżnicowaniu przestrzeni, w tym także przestrzeni miejskiej (Szafrńska 2008). Kapitał społeczny jest zatem jednym z wielu czynników decydujących o rozwoju miast oraz intensywności i tempie zachodzących w nich przemian.

Badania dotyczące kapitału społecznego nie tylko poszerzają wiedzę na temat badanego zjawiska, ale stanowią ważny wkład w rozumienie problemów miasta. Kapitał społeczny w istotny sposób wpływa bowiem na nierówności społeczne. Zdaniem T. Gardziela i P. Długosza (2004) o rozwarstwieniu, nierównych szansach i jakości życia w nowym ładzie decyduje przede wszystkim kapitał społeczny. Dysponowanie kapitałem społecznym umożliwia uzyskanie wsparcia innych osób, możliwość korzystania z innych zasobów znajdujących się w dyspozycji bliskich i znajomych. Jak twierdzi P. Sztompka (2002), stwarza to jednostce lepsze możliwości uzyskiwania innych społecznie cenionych zasobów: bogactwa, władzy, prestiżu itp.

Trzeba mieć jednak świadomość, że kapitał społeczny nie powstaje samistnie. Kształtuje się on w kilku obszarach, w rodzinie oraz w interakcji z otoczeniem społecznym. Pozostaje zatem ufać, że przedstawiciele poszczególnych instytucji wywiążą się ze swojej roli i przyczynią się do zwiększenia zasobów kapitału społecznego. Tym bardziej, że „kapitał społeczny zwiększa możliwości wpływania lokalnych aktorów na rozwój swojego regionu” (Kaźmierczak 2007), co w przypadku Łodzi nabiera szczególnego znaczenia.

Celem prezentowanego artykułu jest zbadanie poziomu kapitału społecznego mieszkańców Łodzi, a także przestrzenne ujęcie badanego zjawiska. Podstawę empiryczną analiz stanowią reprezentatywne badania ilościowe przeprowadzone w 2010 r. na próbie blisko 500 mieszkańców Łodzi. Wyznacznikiem zmiennej ekologicznej zastosowanej w badaniu stały się jednostki osiedlowe¹. Mimo, iż w tym konkretnym przypadku nie można mówić o reprezentatywności w sensie statystycznym, to bez wątpienia przestrzenna analiza badanych zjawisk pokazuje pewne prawidłowości i stanowić może punkt wyjścia do kolejnych badań.

---

¹ Zastosowany schemat wyróżnienia poszczególnych stref w strukturze przestrzennej miasta Łodzi zaprezentowany został w książce M. Frykowskiego (2007).

2. Kapitał społeczny – ujęcie empiryczne

Przeгляд podstawowych koncepcji kapitału społecznego pokazuje, że komponenty tego kapitału egzystują w ramach trzech atrybutów życia społecznego. Większość autorów wymienia sieci kontaktów, normy i wartości oraz różne odmiany zaufania jako główne elementy kapitału społecznego (Starosta, Frykowski 2008). Bo jak twierdzi R. Putnam (1995), „kapitał społeczny odnosi się do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa i ułatwić skoordynowane działania”.

Sieci kontaktów traktowane są przez wielu badaczy jako rdzeń kapitału społecznego, a w niektórych teoriach nawet jako warunek wystarczający do jego adekwatnego opisu (Burt 1992; Baker 2000; Lin 2001). Podobnie postrzega się zaufanie społeczne. W wielu sytuacjach i przez licznych autorów omawianej koncepcji traktowane jest jako jeden z jego głównych wymiarów (Coleman 1990; Fukuyama 1997; Sztompka 2007). Jednakże zasadniczym atrybutem kapitału społecznego są także normy społeczne, które zwiększają sprawność społeczeństwa, ułatwiają skoordynowane działania, a także umożliwiają podejmowanie przez ludzi takich inicjatyw, których główną zasadą jest wspólne dobro i jednocześnie gotowość do rezygnacji z bezpośrednich indywidualnych korzyści.

Zgodnie z powyższym przyjęto, że kapitał społeczny składa się z trzech komponentów: zaufania, sieci i norm społecznych.

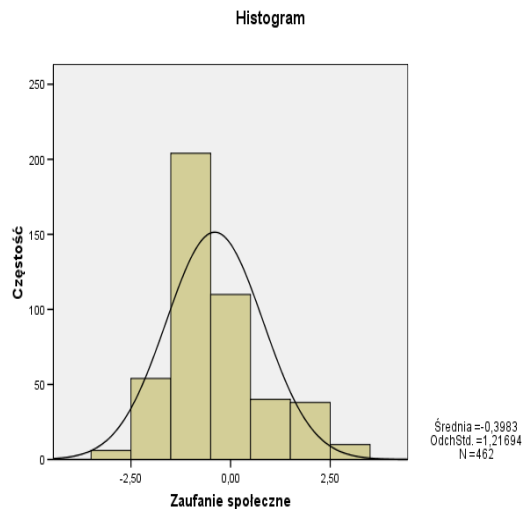
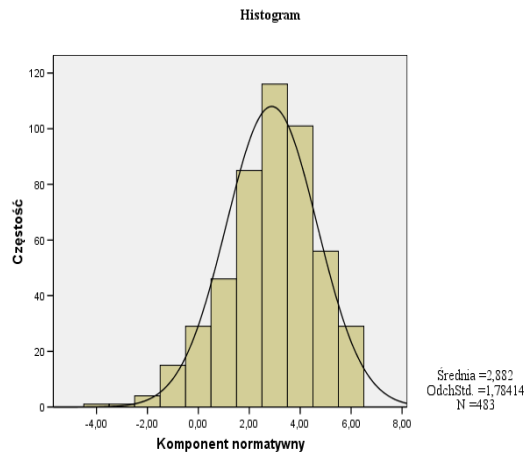
Pierwszy komponent obejmuje trzy wymiary zaufania społecznego, czyli zaufanie pionowe, zaufanie prywatne i tzw. zaufanie zgeneralizowane. Drugi komponent odnosi się do sieci społecznych. Zmienne cząstkowe tego komponentu dotyczą zakresu utrzymywanych kontaktów społecznych, częstości, a także czasu ich trwania. Trzeci komponent tworzy sześć zmiennych informujących o poziomie akceptacji norm społecznych sprzyjających budowie kapitału społecznego.

Zmienne cząstkowe komponentu sieci odnoszą się do struktury społecznej. Dwa pozostałe komponenty, tj. komponent zaufania i komponent normatywny, nie mają charakteru strukturalnego, lecz dotyczą postaw i wartości (Starosta, Frykowski 2008). W terminologii J. Scotta (1991) pierwsze z wymienionych zmiennych noszą nazwę zmiennych relacyjnych i dotyczą zachowań, te drugie to zmienne „świadomościowe” i dotyczą poglądów.

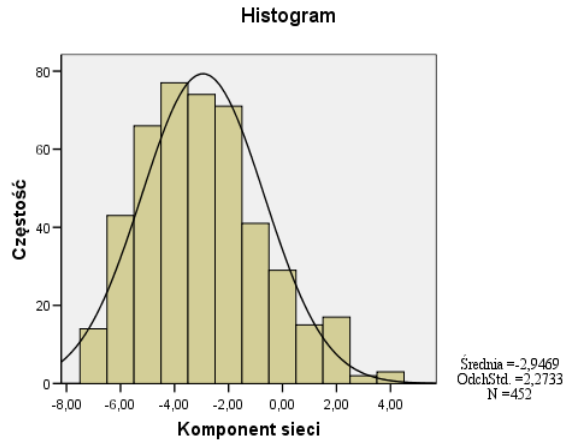
Ze względu na fakt, iż wskaźniki analizowanych komponentów kapitału społecznego składają się z różnej liczby itemów, konstruując skalę kapitału społecznego dokonano przekształcenia wszystkich zmiennych cząstkowych wchodzących w skład omawianych wcześniej komponentów do postaci zmien-

nych o wartościach dyskretnych z przedziału od -1 do $+1^2$. Postępowanie takie zapewniło pełną porównywalność wyróżnionych podskal. Teoretyczna rozpiętość skal wynosi odpowiednio, dla zaufania: od -3 do $+3$, dla norm społecznych: od -6 do $+6$ i dla sieci społecznych: od -7 do $+7$. Empiryczne zakresy skal omówione zostały poniżej.

W wyniku przeprowadzonych analiz uzyskano informację o strukturze zbiorowości według poszczególnych komponentów kapitału społecznego. Uzyskane dane w sposób graficzny przedstawiają poniższe histogramy (rys. 1).

² Procedura sumowania indeksów poszczególnych itemów została przeprowadzona przy użyciu programu SPSS po ustaleniu stopnia rzetelności skali.

Rys. 1. Histogramy prezentujące rozkłady komponentów kapitału społecznego

Ź r ó d ł o: oprac. własne

Z przeprowadzonych analiz wynika, że wartości poszczególnych komponentów na tle potencjalnego zakresu zmiennych są niskie. Świadczą o tym średnie wartości analizowanych wskaźników. Średni poziom zmiennej zaufania społecznego wynosi 0,39, przy czym zmienna ta może przyjmować wartości z przedziału -3 do $+3$. Średni poziom akceptacji norm społecznych na tle potencjalnego zakresu zmiennej od -6 do $+6$ wynosi natomiast 2,88. W przypadku trzeciego komponentu sytuacja wygląda podobnie. Wskaźnik może bowiem przyjmować wartości od -7 do $+7$, a średni poziom komponentu sieci wynosi 2,9.

Na potrzeby dalszych analiz w odniesieniu do komponentów kapitału społecznego określono trzy poziomy każdego ze wskaźników (tab. 1). Nowo utworzone zmienne przyjęły wartość od -1 do $+1$, przy czym im wyższa wartość, tym wyższy poziom zaufania, sieci i akceptacji norm społecznych. W konsekwencji ustalono, że w przypadku wszystkich wyróżnionych komponentów kapitału społecznego dominuje poziom średni.

Porównując poszczególne komponenty kapitału społecznego, na plan pierwszy wysuwa się komponent sieci, w przypadku którego odnotowano najwyższy udział oceny „wysoki”. Pomiędzy wybranymi komponentami kapitału społecznego zachodzi korelacja istotna statystycznie. Z danych zawartych w tab. 2 wynika, że istotnie korelują ze sobą, po pierwsze: komponent sieci i komponent normatywny, po drugie: komponent normatywny i komponent zaufanie. Pomiędzy wspomnianymi zmiennymi istnieje związek dodatni, co oznacza, że wysokim wartościom jednej zmiennej towarzyszą wysokie wartości drugiej. Przeprowadzona analiza potwierdza znaczenie norm społecznych

zarówno w przypadku obdarzania ludzi zaufaniem, jak i w sytuacji wchodzenia w określone relacje, tworzenia tzw. sieci społecznych, bo jak twierdzi P. Sztompka (2007), spójność normatywna, jasność i niesprzeczność obowiązujących reguł i norm społecznych sprzyjają obdarzaniu ludzi zaufaniem. Zdaniem F. Fukuyamy (2002): „zaufanie rodzi się, kiedy wspólnota dzieli ze sobą zespół wartości moralnych, co pozwala na oczekiwanie regularnego i uczciwego postępowania”.

Tabela 1

Poziomy komponentów kapitału społecznego (w %)

Poziom	Komponent zaufania (N = 462)	Komponent sieci (N = 452)	Komponent normatywny (N = 483)
Niski	19,1	27,2	19,9
Średni	63,2	49,1	62,5
Wysoki	17,7	23,7	17,6

Źródło: oprac. własne.

Tabela 2

Korelacje między komponentami kapitału społecznego (r Pearson)

Wyszczególnienie	Komponent sieci	Komponent normatywny	Komponent zaufanie
Komponent sieci	1	0,100(*)	0
		0,04	1
Komponent normatywny	0,100(*)	1	0,147(**)
	0,004		0,002
Komponent zaufanie	0	0,147(**)	1
	1	0,002	

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01

Źródło: oprac. własne.

3. Poziom kapitału społecznego mieszkańców Łodzi

Zgodnie z zaprezentowaną literaturą przedmiotu, kapitał społeczny postrzegany jest jako zbiór zasobów wytworzonych w procesie interakcji, jakimi dysponuje jednostka w określonej sytuacji społecznej (Halpern 2005). Elementy składające się na ów potencjał ułatwiający współpracę i osiągnięcie wspólnych celów są przez różnych autorów dobierane i szeregowane w rozmaitych konfiguracjach. Zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, kapitał społeczny w prezentowanych badaniach składa się z trzech podstawowych komponentów: sieci, norm i zaufania.

Na poziomie jednostkowym o zasobach kapitału społecznego decyduje stopień cech uznanych za elementy konstytutywne, a ich konfiguracja o rodzaju tego kapitału. Łączna wartość kapitału społecznego wyznaczona jest zatem przez zsumowaną wartość wyróżnionych komponentów i w przypadku badanej zbiorowości mieści się w przedziale -3 do $+3$. Procentowy rozkład zmiennej przedstawia tab. 3.

Zauważyć należy, że dominuje kategoria „0” – stanowi ona ponad 30%. Oznacza to, że w badanej zbiorowości przeważają osoby, które posiadają kapitał społeczny określony przez średni poziom analizowanych komponentów.

Niestety bardzo nisko wypada kapitał społeczny składający się z najwyższych wartości komponentów kapitału społecznego, czyli: zaufania, norm i sieci społecznych, dotyczy on bowiem zaledwie 2% mieszkańców Łodzi. Można zatem stwierdzić, że w badanej zbiorowości nie występuje pełny kapitał społeczny.

Tabela 3

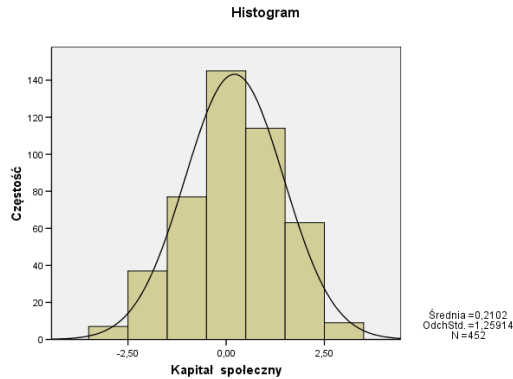
Wartość kapitału społecznego

Wartość kapitału społecznego	Częstość	%
-3,00	7	1,5
-2,00	37	8,2
-1,00	77	17,0
0,00	145	32,1
1,00	114	25,2
2,00	63	13,9
3,00	9	2,0

Źródło: oprac. własne.

Średni poziom (mierzony średnią arytmetyczną) występowania poszczególnych komponentów (zaufania, sieci, norm) wynosi natomiast 0,2, przy odchyleniu standardowym 1,25. Wartość ta na tle potencjalnego zakresu zmiennej (-3 do +3) wskazuje na niski poziom kapitału społecznego mieszkańców Łodzi, co też zobrazowano na wykresie prezentującym rozkład zmiennej „skala kapitału społecznego”³ (rys. 2).

Rys. 2. Histogram prezentujący rozkład zmiennej „skala kapitału społecznego”

Ź r ó d ł o: oprac. własne

Wartość współczynnika skośności dla analizowanej zmiennej wynosi $-0,174$ – można więc uznać, że rozkład zmiennej „skala kapitału społecznego” jest prawie symetryczny.

Warto jeszcze sprawdzić, które z komponentów kapitału społecznego wpływają w największym stopniu na badane zjawisko.

T a b e l a 4

Współczynnik r Persona dla zmiennej „skala kapitału społecznego”

Rodzaj komponentu kapitału społecznego	r	(p)
Komponent zaufanie	0,553**	0,000
Komponent normy	0,655**	0,000
Komponent sieci	0,680**	0,000

** Zależność istotna na poziomie istotności 0,01 (dwustronnie)

Ź r ó d ł o: oprac. własne.

³ Analiza rzetelności skonstruowanej skali kapitału społecznego przeprowadzona została metodą Alfa Cronbacha. Wartość statystyki Alfa wyniosła 0,723. Można zatem uznać, że skala jest względnie rzetelnym narzędziem pomiarowym.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że największe znaczenie dla skali kapitału społecznego mają sieci społeczne (tab. 3). Wynik ten potwierdza przekonanie wielu autorów o znaczeniu sieci społecznych dla koncepcji kapitału społecznego.

Dla R.S. Burta (2005) korzyści wynikające z posiadania przez daną osobę sieci kontaktów społecznych nazywane są właśnie kapitałem społecznym. Zdaniem H. Flapa (2002), kapitał społeczny jest bytem składającym się ze wszystkich spodziewanych przyszłych korzyści pochodzących nie z czyjejś pracy, ale z kontaktów utrzymywanych z innymi ludźmi. Co więcej, „sieci społeczne nie są postrzegane po prostu jako kolejne ograniczenie, ale jako kapitał społeczny, przy pomocy którego możliwe staje się dochodzenie do określonych rezultatów” (Flap 2002). Tak rozumiany kapitał społeczny znacząco wpływa na nabywanie przez jednostki istotnych elementów kapitału kulturowego: wykształcenia i umiejętności, a także cech indywidualnych przydatnych do osiągnięcia sukcesu ekonomicznego (Coleman 1988; Baker 2000).

Należy zatem podkreślić, że „na poziomie indywidualnym komponent sieci, istniejący choćby w minimalnym wymiarze, jest nieodzownym atrybutem kapitału społecznego. Brak kontaktów i społecznych relacji sprawia, że podzielane wartości i normy, a także zaufanie do innych mają charakter czysto werbalny” (Starosta 2011).

Konkludując, skoro konstytutywnym elementem kapitału społecznego są sieci społeczne, to powinno podejmować się działania ułatwiające nawiązywanie relacji społecznych. Sieci społeczne tworzyć się mogą na bardzo różnym podłożu: poprzez sąsiedztwo, szkołę, pracę, uczestnictwo w organizacjach itp. A zatem do nawiązywania relacji społecznych potrzebna jest przestrzeń publiczna. Nie bez znaczenia jest jednak dostępność i jakość tej przestrzeni. Oznacza to, że miasto może aktywnie wpływać na generowanie kapitału społecznego poprzez właściwe zarządzanie przestrzenią publiczną.

4. Kapitał społeczny w ujęciu przestrzennym

Dotychczasowe ustalenia odnosiły się do występowania elementów kapitału społecznego na poziomie indywidualnym. W przypadku przestrzennego ujęcia badanego zjawiska przedmiotem analizy jest ogół mieszkańców określonego rejonu, a składnikiem kapitału społecznego staje się średnia wartość określonej zmiennej w danej zbiorowości, jego wskaźnikiem – suma średnich wartości zmiennych składowych w poszczególnych osiedlach.

Przestrzenne ujęcie kapitału społecznego pozwala na zidentyfikowanie obszarów o różnym poziomie kapitału społecznego, co stanowić może znaczącą wiedzę w podejmowaniu działań mających na celu poprawę jakości życia mieszkańców. W wyniku przestrzennej analizy badanego zjawiska uzyskano

bowiem informację na temat zróżnicowania kapitału społecznego i jego komponentów w przestrzeni miasta. Biorąc pod uwagę znaczenie kapitału społecznego dla rozwoju miasta i tempa zmian w nim zachodzących, a także znaczenie dla poziomu i jakości ludzkiego życia, rezultaty te nabierają szczególnego znaczenia. Tym bardziej, że w większości przypadków zależność pomiędzy kapitałem społecznym i jego komponentami a zmienną ekologiczną ma charakter istotny statystycznie.

Na podstawie testu χ^2 stwierdzono, że istnieje statystycznie istotna zależność między następującymi zmiennymi:

1) między miejscem zamieszkania w określonej jednostce osiedlowej a poziomem sieci społecznych ($\chi^2 = 323,779$; $p = 0,023$). Siła związku między analizowanymi zmiennymi, mierzona statystyką V Cramera ($VC = 0,258$; $p = 0,023$), wskazuje jednakże na istnienie stosunkowo słabej zależności między komponentem sieciowym kapitału społecznego a miejscem zamieszkania;

2) między jednostką osiedlową a poziomem ogólnego zaufania społecznego obejmującego trzy wymiary: zaufanie pionowe, poziome i zaufanie zgeneralizowane ($\chi^2 = 195,639$; $p = 0,007$). Siła związku między analizowanymi zmiennymi wynosi ($VC = 0,268$; $p = 0,006$), co oznacza, że zależność ta jest stosunkowo słaba.

3) między jednostką osiedlową a poziomem kapitału społecznego składającego się z trzech komponentów: zaufania, sieci i norm społecznych ($\chi^2 = 78,260$; $p = 0,006$). Siła związku między miejscem zamieszkania a zasobem pozostającym w dyspozycji jednostki, podobnie jak w przypadku pozostałych zależności, jest stosunkowo słaba ($VC = 0,297$; $p = 0,006$).

Spśród czterech analizowanych zjawisk, jedynie komponent normatywny nie jest zróżnicowany przestrzennie w sposób istotny statystycznie. Niemniej jednak występują znaczne różnice w kwestii akceptacji norm społecznych stanowiących podstawę kapitału społecznego wśród mieszkańców poszczególnych rejonów (rys. 3), co może świadczyć o zróżnicowaniu komponentu normatywnego w tych zbiorowościach.

Analiza poziomu kapitału społecznego z uwzględnieniem jego przestrzennego zróżnicowania w poszczególnych jednostkach, dostarcza kilku interesujących informacji.

Przedstawione mapy pozwalają na wyróżnienie tych rejonów, które charakteryzują się wysokim, średnim czy też niskim poziomem kapitału społecznego i jego komponentów: sieci, norm i zaufania. Na podstawie uzyskanych wyników zauważyć można, że najmniej zróżnicowany przestrzennie jest poziom komponentu normatywnego. Wysoki poziom tego zjawiska charakterystyczny jest dla trzech osiedli: Zarzew, Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa, Nowe Miasto. Zdecydowana większość mieszkańców Łodzi charakteryzuje się jednakże niskim poziomem akceptacji badanych norm (rys. 3).

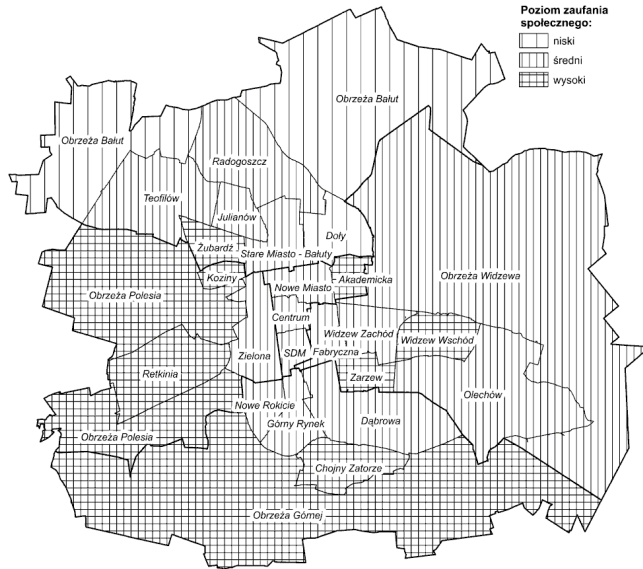

Rys. 3. Poziom komponentu normatywnego w jednostkach osiedlowych

Źródło: oprac. własne

Po drugie, dość interesująco w przestrzeni miasta przedstawia się rozkład komponentu zaufanie. Wysoki poziom zaufania społecznego odnotowano w przypadku dziesięciu jednostek osiedlowych (m.in. Zarzew, obrzeża Polesia, obrzeża Górnej, Widzew Wschód). Zaledwie dwa łódzkie osiedla (obrzeża Bałut i Doły) charakteryzują się niskim poziomem badanego zjawiska (rys. 4). Warto przy tym podkreślić, że podobne dane odnośnie do przestrzennego rozkładu zaufania społecznego w przestrzeni Łodzi odnotowano w badaniach M. Frykowskiego (2006).

Po trzecie, analizując przestrzenne zróżnicowanie komponentu sieciowego, wskazać należy, że osiedlami, które wyróżniają się ze względu na wysoki poziom badanego zjawiska, są: Teofilów, Śródmieście, Zarzew. Większość jednostek osiedlowych zamieszkałych jest przez łódzian, których cechuje średni poziom sieci społecznych. Nierozbudowanymi sieciami kontaktów społecznych dysponują mieszkańcy dziewięciu osiedli, w tym m.in. Dąbrowa, Olechowa, obrzeży Górnej (rys. 5).

Rys. 4. Poziom komponentu zaufania w jednostkach osiedlowych

Źródło: oprac. własne

Rys. 5. Poziom komponentu sieciowego w jednostkach osiedlowych

Źródło: oprac. własne

Po czwarte, jak wynika z mapy dotyczącej poziomu kapitału społecznego w jednostkach osiedlowych, wysoki poziom tego zjawiska zdiagnozowano zaledwie w przypadku czterech osiedli. Największe zasoby kapitału społecznego odnotowano na terenie Śródmiejskiej Dzielnicy Mieszkaniowej, Zarzewia, osiedla Akademicka i Nowego Miasta, a także Teofilowa (rys. 6). Podkreślić należy, że Zarzewie i Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa znalazły się w grupie osiedli o wysokim poziomie kapitału społecznego w przypadku badań M. Frykowskiego (2006). Podobne wyniki (pomimo zastosowania innych wskaźników kapitału społecznego) uzyskała w swoich badaniach E. Szafrńska (2008).

Rys. 6. Poziom kapitału społecznego w jednostkach osiedlowych

Źródło: oprac. własne

Odwołując się po raz kolejny do badań M. Frykowskiego (2006), a konkretnie do stworzonego przez niego rankingu osiedli według kryterium statusu społecznego, stwierdzić należy, że znacznymi zasobami kapitału społecznego dysponują mieszkańcy zamieszkujący osiedla o wysokim statusie społecznym. Obszary o najwyższym poziomie badanego zjawiska charakteryzuje ponadto większy niż przeciętnie udział osób z wyższym wykształceniem, niski poziom bezrobocia i niewielka liczba osób korzystających z pomocy społecznej oraz dobry standard warunków zamieszkania (Szafrńska 2008). Łodzianie zamieszkujący wyróżnione obszary cechują się także wysoką jakością życia (Mularska-Kucharek, Wiktorowicz 2012).

Reasumując, analiza przestrzenna wykazała, że na szczególną uwagę zasługują te osiedla i rejony, w których kapitał społeczny i jego komponenty przybierają skrajne wartości. Zbiorowości zamieszkujące obszary o wysokim poziomie nasycenia zasobami kapitału społecznego posiadają jednocześnie największy potencjał rozwojowy. Zdecydowanie inaczej wygląda sytuacja w przypadku obszarów o niskim poziomie kapitału społecznego. W tych jednostkach potrzebna jest zewnętrzna pomoc dla podjęcia podstawowych działań na rzecz wzmocnienia kapitału społecznego, a tym samym poprawy warunków życia mieszkańców.

5. Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że Łódźianie posiadają niewielkie zasoby kapitału społecznego.

Cechuje ich niski poziom wszystkich trzech analizowanych komponentów, w tym po pierwsze: aprobaty wybranych norm społecznych, stanowiących podstawę kapitału społecznego. Mimo powszechnej wiedzy o znaczeniu systemu aksjonormatywnego, w kwestii tej dominuje relatywizm i partykularyzm. Niestety, z punktu widzenia budowy kapitału społecznego moralny relatywizm staje się inhibitorem ograniczającym zaufanie do ludzi i współpracę w celu realizacji wspólnych zamierzeń. Brak jasno określonych reguł postępowania rodzi niepokój i obawę, że potencjalne interakcje mogą okazać się niekorzystne. Stąd też typowe staje się koncentrowanie na relacjach z osobami, które należą do najbliższego otoczenia jednostki. Problem polega jednak na tym, że silnym więziom rodzinnym towarzyszy najczęściej nieufność do innych ludzi (Putnam 1995; Guiso, Sapienza, Zingales 2008), która ogranicza budowanie rozległych sieci społecznych, co zdiagnozowano także w przeprowadzonych badaniach. Analiza sieciowego komponentu kapitału społecznego wykazała, że Łódźianie, podobnie, jak w przypadku pozostałych wymiarów, także i w tej kwestii cechują się niskim poziomem badanego zjawiska.

Przeprowadzone badania wykazały, że Łódź jest zróżnicowana pod względem kapitału społecznego. W przestrzeni miasta można wyróżnić obszary o wysokim i niskim poziomie kapitału społecznego oraz jego komponentów. Ma to oczywiście przełożenie na różne aspekty życia społecznego, w tym na poziom i jakość życia mieszkańców zamieszkujących poszczególne obszary (Mularska-Kucharek 2012). Badania wykazały, że osoby reprezentujące jednostki osiedlowe o najwyższym poziomie kapitału społecznego posiadają lepszy standard życia i większe zadowolenie z życia niż osoby z obszarów o najniższych zasobach badanego zjawiska.

Diagnoza poziomu kapitału społecznego mieszkańców Łodzi pokazuje niewątpliwie, że przyczyny problemów społecznych miasta mają charakter

zarówno materialny, jak i społeczny. Kapitał społeczny traktowany jest bowiem przez wielu autorów (Gardziel, Długosz 2004), jako jeden z głównych czynników (pomijając czynniki makrospołeczne) odpowiedzialnych za powstawanie i utrzymywanie się nierówności. Przesądza on o możliwościach i szansach jednostki w gospodarce kapitalistycznej.

Dostrzegając i doceniając rolę kapitału społecznego należy zatem podejmować działania na rzecz jego budowy. Ważnym źródłem informacji na temat budowania kapitału społecznego jest „Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego”, w której przedstawiono szereg kluczowych działań kreujących ów potencjał. Te działania mogą stać się inspiracją dla inicjatyw o charakterze lokalnym. Kapitał społeczny, ze względu na jego funkcję powinien się stać jednym z głównych elementów polityki społecznej miasta.

Konkludując, badania nad poziomem kapitału społecznego mieszkańców Łodzi mają charakter diagnostyczny i aplikacyjny. Wiedza na temat użyteczności kapitału społecznego stanowić może przyczynek do powszechnego wykorzystywania w praktyce nowych form kapitału, które mogą być istotnym uzupełnieniem nadmiernie eksploatowanego kapitału ludzkiego. Informacja o przestrzennym zróżnicowaniu badanego zjawiska daje natomiast możliwość zintensyfikowania podejmowanych działań na rzecz budowania kapitału społecznego na obszarach o najniższym poziomie kapitału społecznego.

Ze względu na zakres analizowanych zjawisk uzyskane wyniki mają znaczenie zarówno dla kreatorów życia społecznego, jak i indywidualnych jednostek.

LITERATURA

- Baker W., 2000, *Achieving Success Through Social Capital: Tapping the Hidden Resources in Your Personal and Business Networks*, Jossey-Bass.
- Bartkowski J., 2007, *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym* [w:] Herbst M. (red.), *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Wyd. Nauk. SCHOLAR, Warszawa.
- Burt R.S., 1992, *Structural Holes: The Social Structure of Competition*, Harvard University Press, Cambridge–Massachusetts–London.
- Burt R.S., 2005, *Brokerage & closure. An introduction to social capital*, Oxford University Press, Oxford.
- Coleman J., 1988, *Social Capital in the Creation of Human Capital*, „American Journal of Sociology”, Vol. 86.
- Coleman J.S., 1990, *The Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge.
- Czapiński J., 2005, *Diagnoza społeczna 2005*, <http://www.diagnoza.com>.
- Flap H., 2002, *No man is an Island: the research programme of social capital theory* [w:] Lazega E., Favereau O., (red.), *Conventions and structures*, Oxford University Press, Oxford.
- Frykowski M., 2006, *Zaufanie mieszkańców Łodzi*, Wyd. UŁ, Łódź.

- Frykowski M., 2007, *Zaufanie społeczne mieszkańców Łodzi*, Wyd. UŁ, Łódź.
- Fukuyama F., 1997, *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa–Wrocław.
- Fukuyama F., 2002, *Social Capital and Development. The Coming Agenda*, „SAIS Review”, Vol. 22 (1).
- Gardziel T., Długosz P., 2004, *Kapitał społeczny a powstawanie nierówności na Podkarpaciu*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 5.
- Guiso L., Sapienza P., Zingales L., 2008, *Social Capital as Good Culture*, “Journal of the European Economic Association”, vol. 6 (2–3).
- Halpern D., 2005, *Social capital*, Polity Press, Cambridge.
- Kaźmierczak T., 2007, *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny* [w:] Kaźmierczak T., Rymsha M. (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spaw Publicznych, Warszawa.
- Krzyszowski J., 2004, *Kapitał społeczny a pomoc społeczna* [w:] Frąckiewicz L., Rączaszek A. (red.), *Kapitał społeczny*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach.
- Mularska-Kucharek M., 2012, *Kapitał społeczny a postawy przedsiębiorcze i jakość życia*, maszynopis pracy doktorskiej.
- Mularska-Kucharek M., Wiktorowicz J., 2012, *Jakość życia mieszkańców Łodzi. Wymiar subiektywny*, Studia Lokalne i Regionalne, Warszawa.
- Putnam R.D., 1995, *Demokracja w działaniu*, Społeczny Instytut Wydawniczy ZNAK, Kraków, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa.
- Scott J., 1991, *The Social Network Analysis. A Handbook*, SA, London.
- Starosta P., 2011, *Zróżnicowanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego w regionie łódzkim*, Wyd. UŁ, Łódź.
- Starosta P., Frykowski M., 2008, *Typy kapitału społecznego i wzory partycypacji obywatelskiej w wiejskich gminach centralnej Polski* [w:] Szczepański M.S., Bierwiazczonok K., Nawrocki T. (red.), *Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów*, Wyd. UŚ, Katowice.
- Szafrańska E., 2008, *Kapitał ludzki i społeczny w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*, [w:] J.
- Sztompka P., 1997, *Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych. Zaufanie, lojalność, solidarność*, „Studia Socjologiczne”, t. 4.
- Sztompka P., 2002, *Integracja europejska jako szansa kulturowa. O moralności, tożsamości, zaufaniu* [w:] Mariański J. (red.), *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, Wyd. WAM, PAN, Komitet Socjologii, Kraków.
- Sztompka P., 2007, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków.

SOCIAL CAPITAL OF ŁÓDŹ RESIDENTS IN THE SPATIAL APPROACH

Different reference resources emphasize that social capital, unlike human capital should not be conceived as an attribute of individual citizens but as a cultural phenomenon which is a public good built in the long-time perspective (Czapiński 2006). Social capital can also be understood as the reserves at a disposal of an individual which allow them to get certain benefits in personal and professional life. Social capital is

therefore one of many factors determining the development of cities and the intensity and pace of changes occurring within them.

The aim of the foregoing article is to examine the level of social capital of Łódź residents and to inspect the spatial approach to the phenomenon under investigation. The empirical basis of the analyses was the representative quantitative research conducted in 2010 on a sample of about 500 residents of Łódź, where as an indicator of the ecological variable used in the study in involved districts divided into housing estates units.

The study illustrates that residents of Łódź show a low level of social capital represented by low levels of all three of its components: trust, norms and networks.

The spatial analysis performed revealed a great diversity of Łódź in terms of social capital. There are areas of the city which can be recognized as showing high and low levels of social capital and its components. This is of course reflected in various aspects of social life, including the standard and quality of life of residents living in particular areas. Studies have shown that people representing individual residential areas with the highest level of social capital have a better standard of living and take a greater satisfaction in life than those from the areas where the levels of the studied phenomenon reached the lowest limits.

Mgr Monika Mularska-Kucharek
Katedra Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej
Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki